III. Pilkapynai
Barrow Cemeteries

Pilkapynas
Barrow cemetery

1. *Kvietiniai (žr. I)*
2. *Taurapilis*
3. *Vinkšniniai*

Karolis Duderis

Tyrinėjimai Vinkšniniuose

Vinkšninių kaime (Biržų r.), Rovėjos upės dešiniajame krante, kelio Parovėja–Papilys dešinėje pusėje, apie 2 m atstumu nuo kelio bei apie 5 m nuo keliuko, vedančio per Rovėjos upę, lokalizuojamas senkapis, vadinamas Milžinkapiais, Švedkapiais (UK 5855). BKMS, tęsdamas 2014 m. pradėtus rajono archeologinių objektų tyrimus, kuriais siekiama naujai lokalizuoti archeologinius objektus bei ištirti tuos saugomus objektus, kuriuose iki šiol tyrimai nevyko, 2015 m. atliko archeologinius tyrimus šio archeologinio objekto vietoje.

Pirmiausia buvo atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrimai, kurių metu buvo ištirtos dvi žvalgomosios perkasos 1 ir 2. ***Perkasoje 1*** buvo atidengtas apardytas pilkapio vainiko fragmentas, rasta pavienių žmogaus kaulų, taip pat storagalė žalvarinė apyrankė (datuojama V–VI a.) ir siauraašmenis pentinis kirvis. Kadangi buvo atidengta tik dalis apardyto pilkapio vainiko, buvo nuspręsta tęsti šio objekto tyrimus ir iki galo ištirti rastąjį pilkapį. Deja, pagal dabartinį žemės reljefą aiškiai matomų pilkapio formų jau nebuvo išlikę, todėl nuspręsta ištirti 12x12 m plotą, t. y. galimą maksimalų pilkapio plotą, kuris buvo minimas Biržų rajono savivaldybės Kultūros ir sporto skyriaus bibliotekoje saugomame paminklo pase.

Seniausios žinios apie šį senkapį yra skelbtos „Biržų žinių“ 1925 m. vasario 1 d. Nr. 4. Čia rašoma, jog: „Vinkšninių (Biržų valšč.), koks 1,5 km nuo sodžiaus prie vieškelio į Papilį iš upės pusės, yra žmonių padavimų, senovės kapeliai, ar milžinkapiai. Dabar toje vietoje bekasant randama įvairių ginklakalių, pav. surūdijusių durtuvėlių, geležinių iešmų galu ir t. t. Pasakojama kitų, kad šioje vietoje buvęs mūšis...“ VAK rašte, surašytame 1936 m. sausio 16 d., rašoma: „Prieš 77 metus kasinėjant buvo atrasta vieno žmogaus griaučiai be vienos kojos. Griaučiams, ant rankos kaulų buvo rastas aukso bronzolietas. Bronzolietą ir griaučių galvos kaušą pasiėmęs kasinėjimą vadovavęs žmogus, bet kas jis per vienas nebuvo žinoma. Bet apie 2 metus atgal Marčiuko Vainos rado akmeninį kirvuką kurį atidavę Biržų muziejui.“ (kalba netaisyta)(*VAK*, Nr. 5, p. 181–190). Trumpa žinutė apie spėjamą pilkapį randama V. Daugudžio 1969 m. Biržų rajono archeologinių paminklų žvalgymo ataskaitoje (*LIIR*, f. 1, b. 301) bei 1989 m. vykdytos ekspedicijos Biržų rajone ataskaitoje (*LIIR*, f. 1, b. 1602). Abiem atvejais minimas faktas, jog čia yra pilkapis (spėjamas?). Daugiausia informacijos apie šį archeologinį objektą yra Biržų rajono savivaldybės Kultūros ir sporto skyriuje saugomame Vinkšninių senkapio pase. Jame randame 1953 m. darytą fotonuotrauką (1 pav.) bei vie-

1 pav. Vinkšninių pilkapio vaizdas 1953 m. rugsėjo 22 d. Vinkšninių senkapio pasas, saugomas Biržų rajono savivaldybės Kultūros ir sporto skyriuje.

Fig. 1. The Vinkšniniai barrow mound in 1953-09-22

2 pav. Pilkapio akmenų vainiko liekanos iš Š pusės. K. Duderio nuotr.

Fig. 2. The remains of the barrow's stone kerb as seen from the N

tos situacinį planą. 1953 m. rugsėjo 22 d. vietos situaciniame plane fiksuota, jog pilkapis buvęs apie 12 m nuo senojo „Pono tilto" bei apie 5 m nuo kelio Parovėja–Būginiai. Tuometinis pilkapio aukštis buvęs apie 50 cm. 1954 m. situacijos plane (Vinkšninių senkapio pase) jau matome kiek kitokį vaizdą, t. y. pilkapis fiksuotas apie 40 m nuo lauko keliuko į mišką Tabūną, apie 30 m nuo kelio Parovėja–Būginiai ir apie 50 m nuo Rovėjos upės. Nurodytas pilkapio skersmuo – apie 20 m. 1975 m. lapkričio 11 d. vietos fiksacijoje pilkapis pažymėtas kairėje keliuko, vedančio per Rovėjos upę, pusėje. Pilkapio V pusėje pažymėtas ariamas laukas, o pilkapio skersmuo – apie 12 m.

3 pav. Žalvarinio antsmilkinio išplotu galu fragmentas. K. Duderio nuotr.

Fig. 3. A fragment of a bronze temple ornament

Lieka neaišku, kas buvo fiksuota rajono paveldosaugininkams lankantis šiame objekte. Tikėtina, jog tiksliausia pilkapio fiksacija yra pateikiama 1953 m. situaciniame plane, kadangi tuo metu pilkapis dar aiškiai išsiskyrė, dar buvo matyti jo akmenų vainikas.

2015 m. vykdytų archeologinių tyrimų metu ištirtas 154 m^2 plotas: visiškai ištirtas pilkapis, fiksuotas kapinyno ŠR kraštas bei lokalizuota senovės gyvenvietė (gyvenvietės PV pakraštys).

Pilkapis su akmenų vainiku (2 pav.). Pilkapio akmenų vainikas yra netaisyklingo apskritimo formos, buvo apie 5–5,5 m skersmens (nuo vieno išorinio krašto iki kito) bei apie 3 m skersmens vidinėje dalyje. Akmenų vainikas krautas iš lauko riedulių, formuojant tarsi du žiedus, t. y. išorinį, krautą iš stambesnių akmenų, bei vidinį, krautą iš smulkių lauko rieduliukų, suformuojant tarsi grindinėlį. Išorinė vainiko dalis krauta iš akmenų, kurių dydis buvo nuo 25x20x20 iki 80x50x40 cm. Vidinėje pusėje buvo suformuotas apie 30 cm pločio nedidelių (10x10x10–20x15x10 cm dydžio) akmenų grindinėlis.

Pilkapis buvo stipriai apnaikintas įvairių žemės darbų metu. Išliko kiek mažiau nei pusė akmenų vainiko. Kiek tikslesni pilkapio akmenų vainiko matmenys nustatyti kontrolinės juostos vietoje atidengus 30x30x25 cm dydžio akmenį. Jis nebuvo išjudintas iš savo pirminės vietos. Pilkapio centrinėje dalyje buvo atidengti du stambūs (50x50x35 ir 45x45x30 cm dydžio) akmenys. Jų paskirtis nežinoma, kadangi jie nepriskirtini jokiai aiškiai konstrukcijai. Galbūt šie akmenys buvo pilkapio vidinės pertvaros dalis?

Pagal pilkapio vietoje rastus pavienius atsitiktinius radinius šį pilkapį reiktų datuoti V–VI a. Tokį datavimą pagrindžia pilkapio vietoje rasta žalvarinė storagalė apyrankė, siauraašmenis pentinis kirvis, žalvarinio antsmilkinio frag-

mentas (3 pav.). Kiek abejotinas pilkapio vietoje rasto žalvarinės antkaklės kūginiais galais kūgelio datavimas, kadangi šio tipo antkaklės yra būdingos senajam geležies amžiui, tačiau naudotos ir pačioje viduriniojo geležies amžiaus pradžioje. Pagal bendrą pilkapio datavimą šį antkaklės kūgelį visgi reiktų priskirti pilkapio laikotarpiui, t. y. V–VI a. Greta pilkapio, jo ŠV pusėje, rastas suardytas palaidojimas, datuotinas VI a. (galbūt ir VII a. pradžia), patvirtina nustatytą pilkapio datavimą. *Kape 1* buvo palaidotas nenustatytos lyties 18–20 m. amžiaus individas. Kapas orientuotas Š–P kryptimi, galva turėjusi būti orientuota į P (apie 180° kryptimi). Šiam kapui priskirtinos perkastame plote rastos įkapės: žalvarinė lankinė segė (4 pav.), žalvarinės įvijos, medienos su korodavusia geležine šerdimi gabalėlis, geležinis perlenktas smeigtukas ramentine galvute.

Greta pilkapio fiksuotos buvusios laužavietės / židinio liekanos su lipdytine keramika lygiu paviršiumi (5 pav.), molio tinku ir vienu geležies šlako gabalėliu. Tipologiškai lipdytinė keramika lygiu paviršiumi būdinga senajam geležies amžiui. Galima daryti prielaidą, jog ši arimo metu sunaikinta laužavietė / židinys yra sietina su pilkapiu. Iš Lietuvos archeologinės medžiagos žinoma, jog laidojimo apeigos buvo atliekamos kartu su ugnies ritualais. Tikėtina, jog ši laužavietė / židinys galėtų būti siejamas su tam tikrais ritualais, kurie buvo atlikti laidojant mirusiuosius Vinkšninių pilkapyje.

Kapinynas. Tyrimų metu fiksuotas kapinyno ŠR pakraštys. Iš surastų 6 palaidojimų tik vienas buvo visiškai išlikęs, du kapai stipriai apardyti, dar du (iš kurių vienas galėjęs būti

4 pav. Žalvarinė lankinė ilgakojė segė iš kapo 1. K. Duderio nuotr.

Fig. 4. A bronze brooch from burial 1

5 pav. Lipdytinė keramika lygiu paviršiumi. K. Duderio nuotr.

Fig. 5. Sherds of hand built pottery with rough surfaces

dvigubas – *kapas 4*) – labai stipriai apardyti, o vienas (*kapas 3*) visiškai suardytas ir identifikuotas tik pagal supiltus į duobę kaulus prie *kapo 6*. Kapinyne laidota įvairiomis kryptimis: Š–P, R–V, ŠV–PR. Kape 4 palaidotas vyras ir kape 6 palaidota moteris buvo orientuoti galva į P, *kape 7* palaidota moteris – galva į V. Mirusieji jauno (15–25 m.) arba vyresnio (40–50 m.) amžiaus. Laidota be įkapių.

Kapai fiksuoti įvairiame gylyje – nuo 20 iki 70 cm nuo dabartinio žemės paviršiaus. Lieka neaišku, koks buvęs pirminis kapų duobių gylis, kadangi šioje vietoje žemės paviršius buvo nustumdytas įrenginėjant keliuką tilto per Rovėjos upę link (suformuojant kelio estakadą).

Tik *kape 2* mirusysis veikiausiai buvo palaidotas skobtiniame karste, kadangi į Š ir į P nuo blauzdų kaulų bei ties galva buvo fiksuoti akmenys (blauzdų Š pusėje fiksuotas akmenų grindinėlis).

Šio kapinyno datavimas neaiškus, kadangi nerasta nė vienos įkapės, kuria remiantis būtų galima nustatyti šio objekto laiką. Tyrimų metu nei kapuose, nei greta nerasta karstų vinių (būdingų istorinių laikų senkapiams). Tolesni šio kapinyno tyrimai turėtų suteikti papildomos medžiagos, kuri padėtų nustatyti jo chronologiją.

Kapinynas stipriai apnaikintas įvairių žemės darbų metu. Arčiau žemės paviršiaus (iki 40–50 cm gylyje) esantys kapai yra nuarti. Dalis kapų buvo apnaikinti kasant smėlį.

Senovės gyvenvietė. Tirto ploto ŠR dalyje fiksuotas iki 30 cm storio juodos spalvos žemės sluoksnis. Jis turėtų būti laikomas senovės gyvenvietės kultūriniu sluoksniu. Jame rasta lipdytinės keramikos grublėtu paviršiumi šukių, molio tinko, skaldytų smulkių gyvulių kaulų, apdegusi trinamųjų girnų akmeninė trintuvė, smulkių degėsių, aprūkusių, nuo karščio suskilusių akmenukų.

Tipologiškai bei remiantis analogijomis iš kitų panašių Lietuvos pilkapių ir pilkapynų, šią senovės gyvenvietę reiktų datuoti senuoju geležies amžiumi, t. y. I–V a. Iš Lietuvos archeologinės medžiagos žinoma, jog apleidus senojo geležies amžiaus gyvenvietes, dažnai greta jų arba pačioje senovės gyvenvietėje būdavo laidojama.

Ateityje būtina detaliau ištirti šią teritoriją. Lieka neaišku, kokios yra kapinyno bei senovės gyvenvietės ribos. Šių metų tyrimai nesuteikė pakankamai duomenų, leidžiančių nustatyti kapinyno datavimą.

The Excavation at Vinkšniniai

In 2015, two areas (a total of 154 m^2) were excavated at Vinkšniniai village, Biržai District. The Barrow (Fig. 1) at Vinkšniniai had been partly destroyed during various periods of earthwork. The barrow mound was 5–5.5 m in diameter (Fig. 2). During the excavation, large quantities of human bones and bone fragments as well as some bronze artefacts (Figs. 3, 4), all from destroyed burials, were found in a mixed layer of a grey soil. Vinkšniniai Barrow should be dated to the 5th–6th centuries. The remains of a roughly 1 m diameter hearth were unearthed. Sherds of pottery (Fig. 5), iron slag, and clay daub were found in the vicinity of the destroyed hearth.

A flat cemetery was also discovered. Six burials: five disturbed and one undisturbed, were found, but contained no artefacts able to help in dating them.

A 20–30 cm thick cultural layer (black soil) from a flat settlement was found under the layer of grey soil mixed with sand. The layer of black earth also contained sherds of hand built pottery with rough surfaces and pieces of clay daub.